

Književnost in jezik

Miran Hladnik

Filozofska fakulteta, Ljubljana

Poročal bom o prispevkih, ki so se na temo razmerja literature in jezika v šolah in na fakulteti pred pol leta pojavili v diskusijski skupini Slovlit (<http://www.egroups.com/group/slovlit/10T> in naslednja sporočila). Debatu tu sledi in občasno v njej sodeluje okrog 150 kolegov, v glavnem slovenistov, zainteresiranih za književnost, zraven pa še omembe vredno število ljudi z drugih strokovnih področij, ne nujno humanističnih, ki jih naše teme zanimajo. Kot moderator sem med drugim pozval diskutante k razpravljanju o razmerju med jezikom in literaturo na vseh stopnjah izobraževanja. Ena od bolečih pobud za to je bilo – naj priznam po pravici – včasih ne najbolj idilično sožitje literatov z jezikoslovci v okviru študijske smeri slovenščina na Filozofski fakulteti v Ljubljani. Naše težave so v tem, da je po spletu kadrovske okoliščine ali morda tudi na osnovi »gramatičnega značaja« naše nacije (nismo namreč le narod pesnikov, ampak smo tudi narod slovničarjev) jezik pri slovenščini pred literaturo, tako v poimenovanju (literaturo v pogovoru pogosto kar izpuščamo: študiram slovenski jezik pomeni študiram slovenski jezik in literaturo) kot v številu ur. Čeprav načelno pristajamo na nenapisano pravilo, da je razmerje med jezikom in literaturo enakopravno, in imamo podporo s strani študentov, ravnotežja zlepa ne moremo vzpostaviti. Podjetnost jezika gre na račun literature tudi v raziskovalnih inštitucijah (ZIFF, ZRC SAZU, IJS): povsod jezik dobi več kadrovske osvežitve, ima več raziskovalcev in več raziskovalnih ur oz. denarja in več družbene pozornosti, pač na osnovi premisleka, da je jezik bolj temeljna kategorija in za nacionalno existenco pomembnejši od literature.

Primerna pot k vzpostavitvi ravnotežja se je zdela v osamosvojitvi jezikovnega pouka od literarnega v šolah in v ločenih študijskih programih za učitelje jezika in literature na akademski ravni. V to smer je kazal že predlog Marka Juvana v okviru Društva za primerjalno književnost pred kakima dvema letoma, dodatni argumenti diskutantov pri Slovlitu pa so bili, da diferenciacija stroke pomeni njeno kvalitativno rast (Tom Ložar, Kanada) in da nekatere stremeljive srednje šole tako ločen pouk že uspešno izvajajo (Maja Djukanović, Beograd). Študijski programi nacionalnih filologij na univerzah v Ameriki, v Italiji in na Poljskem, kjer delež literature daleč presega delež jezikovnih predavanj, je utrjeval mnenje, da je razmerje med strokama pri nas zares iz tira in zrelo za radikalne popravke.

Navdušenje nad secesionistično idejo je kmalu dobilo popravek v prispevku kolegice Alenke Hladnik (<http://www.egroups.com/group/slovlit/25>), filozofinje na srednji šoli, ki je prepričljivo predstavila realne nevarnosti ločitve literature od jezika in ob soglasnem spoznanju tveganosti take odločitve zaključila akademsko rezoniranje. Predlog osamosvojitve strok je označila kot samomorilski. Glavni argument za previdnost

pri predlogih za spremembo vloge literature v šoli je spoznanje, da literatura v današnji slikovni kulturi in kulturi množičnih medijev nima več tiste pomembnosti kot v preteklih časih: »Danes ne govori več beseda, temveč podoba.« Dodajam, da se je literatura marginalizirala tudi kot izrazilo nacionalne identitete – tu jo je uspešno nadomestil šport. In pripominjam še, da je bil visoki status književnosti na Slovenskem verjetno od samega začetka bolj programski mit kot stvarnost. Če bi bilo kdaj drugače, Prešeren najbrž ne bi zapisal verzov »Kranj'c, ti le dobička išeš, [...] kar ti bereš, kar ti pišeš, / mora dati gótov d'nar!« in slovenski pesniki ne bi umirali mladi v cukrarni. Po Alenki Hladnik je smoter pouka književnosti mladini, ki prihaja iz sveta podob, odpirati simbolni svet besed, za katerega je ta skoraj povsem izgubila smisel. To lahko učitelji počnejo le v navezi z materinščino, ki ima nespregledljivo komunikacijsko funkcijo, in v njenem varnem zavetju. Osamosvojitve literature bi potisnila novi predmet v skupino »nepomembnih in nekoristnih predmetov«, v družbo filozofije, glasbene in umetnostne zgodovine, ki imajo v gimnazijah samo po kakšno uro v posameznem letniku, drugod pa še tega ne.

Druženje literature in jezika v okviru šolskega predmeta slovenščina je v vzajemni odvisnosti z univerzitetnim študijskim programom slovenski jezik in književnost, kjer se edino lahko kvalificirajo učitelji tega predmeta v osnovnih in srednjih šolah. Ker se je diskusija na temo ločevanja jezika in literature v šolah v Slovlitu iztekla v nekakšni resignaciji reformističnih idej, sklepam, da do radikalnih sprememb študijskih programov na slovenistiki v bližnji prihodnosti ne bo prišlo, vsaj v to smer ne. Pač pa bi bilo po mojem prepričanju treba spremeniti tisto pričevanjsko držo med pedagoškimi delavci, ki so, goreče zazrti v veličino klasičnih literarnih umetnin, slepi za interese današnjega dijaka in za dolgočasnost ter neodmevnost marsikaterega kanoniziranega besedila. S svojim ekskluzivnim obnašanjem sicer pritegnejo krožek očaranih oboževalcev, odvrnejo pa množico »neposvečenih« in tako spominjajo na onega svetopi-semskega pastirja, ki gre raje za eno ovco, kot da bi skrbel za celo čredo.

Za posameznike med diplomiranimi komparativisti, ki jih je življenje zaneslo v pedagoško službo, smo na slovenistiki pred kratkim poskrbeli tako, da bi z dodatnim študijem jezikoslovnih in nekaterih slovenističnih literarnozgodovinskih vsebin legalizirali svoj položaj in dosegli licenco za poučevanje slovenščine v šolah. Oblikovanje tega programa ni bilo lahko, tako zaradi bojazni kolegov jezikoslovcev, da ustvarjamo bližnjico, po kateri se bo dalo s šnelkurzi po desni prehiteti redne slovenistične študente in jim pred nosom pobrati službe, kot zaradi vedno novih zahtev po formalnih popravkih programa s strani Sveta za visoko šolstvo in drugih inštanc. Pred nedavnim je bil program še enkrat zavrnjen, čeprav po mojem ni nevaren obstoječi razmejitvi med strokama. Izpitov je namreč precej, obsežni so, dokvalifikacija ni zastoj, zato ne pričakujem pretiranega povpraševanja po tem doizobraževalnem servisu.

Ker je zadnja leta vse bolj živa potreba komparativistov po sodelovanju v pedagoškem procesu, se zdi, da bi ob spremembi študijskih programov pri prehodu na kreditni sistem naletelo na ugoden odziv odprtje možnosti pedagoškega študija svetovne književnosti. Z ustreznim dodatnim dele-

žem slovenske književnosti bi se pedagoški diplomanti svetovne književnosti lahko potegovali za poučevanje kakšne od izbirnih vsebin na srednji stopnji.

V pričujočem poročilu o debati na temo ločitve književnosti in jezika nisem odpiral novih pogledov. Dogajanje zadnjega pol leta je modificiralo in izostrilo poglede, ki sem jih izrekel in objavil že na drugih mestih, zlasti v devetem *Zborniku slavističnega društva Slovenije* z referati zborovanja v Murski Soboti, 1999 (Slovenska literarna veda med kulturo, znanostjo in šolo, 21–30; tudi http://www.ijs.si/lit/lit_veda.html-l2 in http://www.ijs.si/lit/lit_ved2.html-l2). Prostor za sprotne izrekanje mnenj in morebitnih novih predlogov je vedno odprt na novičarskem strežniku, ki gosti skupino Slovlit (slovlit@ijs.si, <http://mailman.ijs.si/listinfo/slovlit/>). Tam so že bili objavljeni nekateri odmevi in komentarji s tegale posvetovanja (<http://mailman.ijs.si/pipermail/slovlit/2000/000007.html> isl.). Skleпам z željo, da bi bile naše zahteve po enakopravnem deležu jezika in literature v šolskih in študijskih programih uspešne.